

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΟΥ

«Η ΠΟΛΙΣ ΕΑΛΩ – ΕΑΛΩ Η ΠΟΛΙΣ»

**Λόγος Επιμνημόσυνος, ρηθείς τη 29η Μαΐου του 1916
Μητροπολίτου Τραπεζούντος Χρυσάνθου**

Η εορτή της Πεντηκοστής του έτους 1916 συνέπεσε να είναι την 29η Μαΐου, αποφράδα ημέρα της αλώσεως της των πόλεων Βασιλίδος, της «Θεοτοκουπόλεως και αγιοτόκου» Κωνσταντινουπόλεως. Ο εκ Κομοτηνής καταγόμενος και ορμώμενος, αοίδιμος Μητροπολίτης Τραπεζούντος Χρυσάνθος (μετέπειτα Αρχιεπίσκοπος Αθηνών) κατ' εκείνη την μεγάλη Κυριακή της Πεντηκοστής λειτουργούσε στον Μητροπολιτικό ναό της Τραπεζούντος και εξεφώνησε εμπνευσμένο λόγο για την άλωση της Κωνσταντινουπόλεως εν είδει «επιμνημοσύνου προσλαλιάς» υπέρ αναπαύσεως των ψυχών των βιαίω και μαρτυρικώ τω τρόπω πεσόντων και τελειωθέντων υπερασπιστών της Κωνσταντινού Πόλεως και ιδιαιτέρως του τελευταίου μάρτυρος και μεγαλομάρτυρος Αυτοκράτορος αυτής, του Κωνσταντίνου ΙΑ΄ του Παλαιολόγου.

Η ομιλία αυτή εξεδόθη στο περιοδικό «Κομνηνοί» του έτους 1916, υπό τον τίτλο: «Λόγος Επιμνημόσυνος ρηθείς τη 29η Μαΐου». Ο μνημειώδης αυτός λόγος του Τραπεζούντος Χρυσάνθου άρχεται με το ρητό: «Ανδρών αγαθών πάσα γη τάφος» (Θουκ. Βιρλ. Β΄. Κεφ. 43 εδαφ. 3) και έχει ως εξής: «Όταν ο μέγας της ελληνικής κλασσικής αρχαιότητας ρήτωρ και πολιτικός Περικλής εξεφώνησε τον λαμπρό εκείνο επιτάφιο λόγο στους πεσόντες υπέρ πατρίδος Αθηναίου κατά τον Πελοποννησιακό πόλεμο είπε πλην άλλων και τους υψηλούς τούτους λόγους: «ανδρών αγαθών πάσα γη τάφος», ότι δηλ. τάφος των ηρώων είναι πάσα γη και χώρα και όχι κάτωθεν στηλών και μαρμάρων φορτωμένων από μεγαλοπρεπείς και πολυτελείς επιγραφές. Και στα πέρατα της οικουμένης η ανάμνηση των κατορθωμάτων τους χαράσσεται στον νου και τις καρδιές των ανθρώπων βαθύτερα παρά στους τάφους και στα μνημεία.

Αν υπάρχει περίπτωση κατά την οποία εφαρμόζεται το ρητό τούτο σε όλη του την έννοια, είναι ακριβώς η παρούσα σεμνή και εύσημη ημέρα της Πεντηκοστής, η οποία συνήγαγε όλους εμάς υπό τον ιερό θόλο του Μητροπολιτικού ναού, προκειμένου, αφού δεηθούμε με κλίση αυχένος και γονάτων υπέρ αναπαύσεως των ψυχών των Πατέρων και αδελφών μας, να αναπέμψουμε ευχές και διά μνημοσύνου να τιμήσουμε τους επί των επάλξεων των τειχών του Βυζαντίου κατά την αποφράδα ταύτη ημέρα της 29ης Μαΐου ενδόξως πεσόντες προγόνους μας, ηγουμένου του γενναίου αυτοκράτορος της Κων/πόλεως Κωνσταντίνου και Παλαιολόγου του οποίου η ηρωικός θάνατος επεσφράγισε τον μακρόν βίον και την ιστορίαν του βυζαντινού κράτους.

Αδελφοί, όσους η μνήμη των ηρώων τούτων και μαρτύρων του καταρρέοντος κράτους εκάλεσε εδώ, ας ανοίξουμε προς στιγμήν την φωτεινή και ένδοξη ταύτη σελίδα της περιπετειώδους ιστορίας του βυζαντίου και ας θαυμάσουμε την απaráμιλλη ψυχική ρώμη και τον ηρωισμό, ο οποίος έθαλε κατά τις τελευταίες φθινοπωρινές ημέρες του φθίνοντος βυζαντινού κράτους καθ' όν χρόνο βαρύς επήρχετο ο βαρύς και παγερός χειμώνας της τουρκικής βαρβαρότητας και τυραννίας, ο οποίος επάγωσε το αίμα της ζωής και της ελευθερίας και του πολιτισμού των Ελλήνων. Αφού δε εξετάσουμε τα πραγματικά αίτια της παρακμής και πτώσεως του βυζαντίου, θα πορισθώμε τα προσήκοντα μαθήματα για το παρόν και το μέλλον.

Μετά από μακρά πολιορκία κι αντίσταση των γενναίων υπερασπιστών της Πόλεως ανέτειλε η 29η Μαΐου 1453 και εκυμάτιζε ακόμη επί της πύλης του Ρωμανού η σημαία του δικεφάλου αετού. Ο Βασιλεύς ακούραστος έτρεχε ενθαρρύνοντας τον στρατό και λέγοντας: «ημών εστί η νίκη, ο Θεός υπέρ ημών πολεμεί». Οι Τούρκοι πολεμούσαν λυσσαλέως, ενώ οι ημέτεροι ανθίσταντο ερρωμένως (με ρώμη). Ένα Αλλάχ! Ακουγόταν με άγρια φωνή και οι ορμητικές επιθέσεις στρατιωτών, σοφτάδων, γενιτσάρων επέρχονταν ως κύματα θαλάσσης, συντριβόμενα επάνω στον βράχο του ηρωισμού των ημετέρων.

Παντού αντηχεί βοή, κρότοι, αλληλοσπαραγμοί. Ο αυτοκράτορας με πέδιλα χρυσά φέροντα τον δικέφαλο αετό και με την σπάθη στα χέρια εμάχετο ηρωικότερα στην πύλη του Ρωμανού. «Συστρατιώται αδελφοί», εφώνει, «στήτε ανδρείως διά τους οικτιρμούς του Θεού!». Οι ιερείς έκαναν λιτανείες, τα γυναικόπαιδα προσεύχονταν, και οι μοναχοί και μετ' αυτών και άλλοι πολλοί λησμονούντες το «συν Αθηνά και χείρα κίνει» ανέμεναν τον Άγγελο Κυρίου, προκειμένου με πύρινη ρομφαία να συντρίψει το θηρίο της αποκαλύψεως.

Επί τέλους ήλθε η φοβερά και φρικώδης στιγμή. Ο Κωνσταντίνος, ο οποίος επί τέσσερις ήδη ώρες είχε αποκρούσει τέσσερις μεγάλες εφόδους και έλπιζε ότι θα κατίσχυε της επιμονής του Μωάμεθ του Β', είδε απροσδοκήτως να εισβάλλουν εντός των τειχών οι πολέμοιο και να περικυκλώνεται πανταχόθεν και άκουσε την απαίσια κραυγή του πλήθους «η Πόλις εάλω, εάλω η Πόλις».

Απελπισμένος εκέντησε τον ίππο και όρμησε στο πυκνότερο μέτωπο του εχθρού, αγωνιζόμενος ως ο έσχατος των στρατιωτών «και το αίμα ποταμηδόν εκ των ποδών και χειρών αυτού έρρεεν». Μαζί με τον αυτοκράτορα και αξίως αυτού μάχονταν οι λοιποί ήρωες καθώς έπεφταν ο ένας μετά τον άλλον. Πολλούς εν τω μεταξύ είχε θερίσει η σπάθη του βασιλέως έως ότου εθραύσθη και κατέστη άχρηστη. Βλέποντας δε και για τον εαυτό του τον κίνδυνο και φοβούμενος μην πέσει ζωντανός στα χέρια του εχθρού ανέκραξε: «δεν υπάρχει Χριστιανός να λάβει την κεφαλήν μου;» είπε και θηριώδης άραψ ορμήσας όπισθεν αποκόπτει την κεφαλήν του.

Έτσι διά του μαρτυρικού αυτού αίματος επισφραγίζει ο αυτοκράτωρ Κωνσταντίνος ο Δραγάτσης την ιστορία του Βυζαντίου, της οποίας και η τελευταία αυτή σελίδα θα παραμείνει για την Ελληνική φυλή χρυσή και αθάνατη ιδιαίτέρως για την ηρωική αντίσταση κάποιων χιλιάδων γενναίων ανδρών, προ πάντων και

κατά το πλείστον Ελλήνων, οι οποίοι επί δύο μήνες διά μόχθων ατελευτήτων επολεμούσαν εναντίον εχθρού είκοσι φορές υπερτέρου κατά τον αριθμό, εναντίον των πρώτων στρατευμάτων του κόσμου κατά την εποχή εκείνη, και μέχρι τελευταίας πνοής υπεράσπισαν τα φρούρια της βασιλίδος των πόλεων, του θεοφρουρήτου βασιλείου, της ακροπόλεως ταύτης του χριστιανικού πολιτισμού στην Ανατολή. Και την αθανασία της τελευταίας ταύτης χρυσής σελίδος της βυζαντινής ιστορίας επιστέφει ο ένδοξος θάνατος του ήρωος μάρτυρος αυτοκράτορος Κωνσταντίνου του Παλαιολόγου, ηρωικώς υπέρ της πατρίδος πεσόντος κοντά στην πύλη του Ρωμανού την πρωία της 29 Μαΐου 1453, σε ηλικία 49 ετών, τριών μηνών και είκοσι ημερών.

Ο τάφος του αυτοκράτορος Κωνσταντίνου παραμένει άγνωστος, «αλλ' ανδρών αγαθών πάσα γη τάφος», το δε ευκλεές αυτού όνομα περιφέρεται από γενεάς σε γενεά στη διάνοια και την καρδιά πάντων και παραμένει αθάνατο. Με την ζωή του Βασιλέως έσβησε και η ζωή του κράτους του και έκτοτε αρχίζει η μακρά και ζοφερά και ασέληνη νύκτα της τουρκικής τυραννίας!

Υπέρ τα δύο χιλιάδες έτη είχαν παρέλθει αφ' ότου ήλθαν εκ Μεγάρων οι πρώτοι άποικοι του Βυζαντίου και έκτοτε πόσας πολέμους είδε, πόσες πολιορκίες, πόσες δόξες! Και κατόπιν επειδή ο Ρωμαίος αυτοκράτορας απογοητεύθηκε από την λιγόψυχη Ρώμη, ανέδειξε το Βυζάντιο ως πρωτεύουσα της Ανατολής, προορισμένο να αναστηλώσει την ελληνική δόξα. Ο Ρωμαϊκός αετός ολοένα και έφθινε και έσβυνε και φαεινή ανέτειλε η ελληνική πολιτεία με τον σταυρό επί του μετώπου. Ενίκησε η ζωτικότητα και ηθική δύναμη της ελληνικής φυλής, υπεχώρησε ο Ρωμαϊκός πολιτισμός και εδημιουργήθη και άνθισε και εμεγαλούργησε ο ελληνικός Χριστιανικός πολιτισμός, έως ότου ήλθε η μόρσιμος ημέρα της πτώσεως αυτών.

Περί των ΑΙΤΙΩΝ της παρακμής και της πτώσεως του βυζαντινού κράτους ποικίλες εξηνέχθησαν και εκφέρονται γνώμες. Οι επιπολαίως και εκ προκαταλήψεως τα πράγματα κρίνοντες ζητούν να εύρουν μία μόνον αιτία φαινομένου τόσο πολυπλόκου. Προβάλλουν λόγους ηθικούς και θρησκευτικούς. Κατά την γνώμη τους ο Ορθόδοξος Χριστιανισμός είναι η αιτία της παρακμής του Βυζαντίου.

Αν θέλουμε να είμαστε αμερόληπτοι και εντός της επιστημονικής αλήθειας, πρέπει να ομολογήσουμε ότι ο Χριστιανισμός όχι ως θρησκεία αγνή, αλλ' ως δεισιδαιμονία, στην οποία εκφυλίσθηκε κατά τους τελευταίους αιώνες, είχε κάποια επίδραση στην επιτάχυνση της παρακμής ταύτης. Εφ' όσον ο Χριστιανισμός ήταν γνησία και ενεργός εκδήλωση αισθημάτων ζωηρών του λαού, εδημιούργησε τον θαυμάσιο βυζαντινό πολιτισμό και ανέπτυξε ανδρεία και ρώμη ψυχής στον βυζαντινό λαό, και για να πεισθούμε περί τούτου, αρκεί να ενθυμηθούμε όλα τα ευώδη και αθάνατα άνθη, τα οποία παρήγαγε ο βυζαντινός πολιτισμός, την απaráμιλλη εκκλησιαστική ρητορεία του Χρυσοστόμου, Βασιλείου και Γρηγορίου, την θαυμάσια εκκλησιαστική ποίηση και μουσική και το εξαίσιο θαύμα της αρχιτεκτονικής τέχνης, τον ναό της Αγίας Σοφίας.

Ο ναός της Αγίας Σοφίας και η εντός αυτού ψαλείσα εκκλησιαστική ποίηση και βυζαντινή μουσική τοσούτο εγοήτευσαν τους αδελφούς Ρώσους, όταν κατ'

εντολήν του αυτοκράτορός τους επεσκέφθησαν και την Κωνσταντινούπολη προς εύρεση της καταλληλότερης θρησκείας, η οποία καλύτερα θα προσαρμοζόταν στην σλαυϊκή ψυχή, ώστε αφού παρατήρησαν τα αριστουργήματα αυτά του βυζαντινού πολιτισμού ως στοιχεία ζωτικότητας της Χριστιανικής Θρησκείας, αυτήν ασπάσθηκαν αμέσως και αυτή διεδόθη στον ευσεβή ρωσικό λαό. Έτσι ο βυζαντινός πολιτισμός έγινε πατήρ του νεωτέρου ρωσικού πολιτισμού. Υπό της αγνής Χριστιανικής θρησκείας εμπνεόμενοι οι βυζαντινοί διέπραξαν και εν πολέμω θαυμάσια ηρωικά κατορθώματα ιδιαίτερα κατά τους οκτώ πρώτους αιώνες.

Όταν όμως τα αισθήματα αυτά άρχισαν να μαραίνονται και η θρησκεία έπαυσε να είναι ενεργός εκδήλωση αυτών, ο Χριστιανισμός περιορίστηκε σε εξωτερικούς μόνον τύπους και κατάντησε δεισιδαιμονία και ασκητισμός, έχοντας ως συνέπεια και την αύξηση των μοναστηριών κατά τους τελευταίους αιώνες του βυζαντινού κράτους στα οποία κατά χιλιάδες συνέρρεαν κατ' έτος μοναχοί δαπανώντες άφθονο τον πλούτο του κράτους και ουδέν παράγοντες.

Η δε ιστορία μαρτυρεί ότι ουδέποτε οι πολλοί ασκητές συνετέλεσαν στην οικονομική, πολιτική και στρατιωτική πρόοδο μιας χώρας. Η αγνή θρησκεία και εν γένει πάσα πίστη σε κάτι το ιδεώδες, είτε πατρίδα λέγεται τούτο, είτε έθνος, είτε κράτος, είτε φιλανθρωπία, είτε πρόδος, είτε αλληλεγγύη, που είναι απαύγασμα ζωντανών αισθημάτων είναι απαραίτητη στον βίο και την πρόοδο των λαών και μόνον εκείνοι οι λαοί ανεδείχθησαν στην ιστορία μεγάλοι, ισχυροί, μεγαλουργοί, στους οποίους τα αισθήματα αυτά ήταν βαθέα και ενεργά. Όλοι δε οι λαοί στους οποίους τα αισθήματα αυτά εξασθενούν και μαραίνονται, περιπίπτουν σε παρακμή.

Τέτοια ζωντανά αισθήματα πίστεως του λαού εδημιούργησαν το μεγαλείο των Αθηνών, της Σπάρτης και κατόπιν της Ρώμης, τον πολιτισμό και το μεγαλείο της κραταιάς Ρωσσίας, η οποία εκ μακρών ορμηθείσα διά των αισθημάτων αυτών του λαού της ανεδείχθη μεγάλη και κραταιά. Τουναντίον δε όπου τα αισθήματα αυτά εμαράνθησαν και επεκράτησαν η δεισιδαιμονία και η δουλεία των τύπων... εκεί οι λαοί παρήκμασαν και έγιναν λεία του πρώτου ελθόντος κατακτητού, όπως ακριβώς συνέβη στο βυζαντινό κράτος.

Και η ίδρυση δε απολυταρχικότατης κυβερνήσεως και η άρση κάθε ελευθερίας υπήρξε αιτία και συγχρόνως αποτέλεσμα της εξασθενήσεως των χαρακτήρων και έτσι εκλείπουν εντελώς οι ανδρικές εκείνες αρετές, οι οποίες αποτελούσαν την δύναμη και το μεγαλείο της αρχαίας ρωμαϊκής και βυζαντινής αυτοκρατορίας. Πλην τούτων και ο βαθμιαίος εκφυλισμός και εξαφανισμός της τάξεως των αρίστων οι οποίοι δεν αντικαθίσταντο από νέα αριστοκρατία μεστής δυνάμεως και σφρίγγους, συνετέλεσε στην παρακμή και κατάλυση του βυζαντινού κράτους.

Αλλ' «αν είμαι χάρος χαλαστής είμαι και χάρος πλάστης», ψάλλει η μούσα ενός εθνικού μας ποιητού και ό,τι είναι θαυμαστό στη μακρά ιστορία του ημετέρου έθνους είναι ότι εκ της τέφρας του βυζαντινού κράτους ανέστη ως ο φοίνιξ της μυθολογίας νέο και ακμαίο Βασίλειο, το Βασίλειο της Ελλάδος και υπό την κραταιά σκέπη και προστασία της κραταιάς προστάτιδος των πιεζομένων λαών Ρωσσίας

ελευθερούται και αναγεννάται ο υπό την πτέρνα του τυρράνου στενάζων υπόδουλος ελληνικός λαός.

Ήδη σε εμάς τους νεωτέρους απόκειται να αναδειχθούμε άξιοι των προγόνων και των προσδοκιών των άλλων εθνών. Και αφήνοντας την ύλη μέσα στην οποία είμεθα βυθισμένοι να εξιδανικευθούμε, ιπτάμενοι υψηλά στον κόσμο των ιδεωδών και γινόμενοι δημιουργού νέου πολιτισμού ανταξίου των προγενεστέρων. Ανδριζόμενοι δε και κραταιούμενοι κατά πάντα και στην αρετή θα δικαιούμεθα με θάρρος να λέμε προς τους προγόνους το: «άμμες δε γ' εμές, ην δε λης πείραν λάβε»... Και αφού παρασκευάσουμε το έδαφος στις επερχόμενες γενεές και δημιουργήσουμε υγιές περιβάλλον, οπότε οι παίδες μας μόνον υγιείς αρχές και αγνά φρονήματα θα προσλαμβάνουν, θα ακούσουμε παρ' αυτών το «άμμες δε γ' εσόμεθα πολλώ κάρρονες»... Τότε θα σκιρτήσουν εκ χαράς εν τάφω τα οστά των ενδόξων μας προγόνων, οι οποίοι κλείσαντες την ιστορία δικαίως τιμώνται και γεραίρονται περιφερόμενοι στη διάνοια και την καρδιά πάντων, «ανδρών αγαθών πάσα γη τάφος».